

اولین همایش ملی قرآن و روانشناسی

1st Conference on The Quran and Psychology

۲۲ تا ۲۴ تیرماه ۱۳۹۹

عنوان مقاله

بررسی شواهدی از برخی مکانیزم های دفاعی در قرآن

نویسندگان

*مآئده مسلمی؛ دانشکده روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی؛ دهکده المپیک، میدان دهکده، ساختمان مرکزی

مقدمه

هنگامی که در مورد مکانیزم های دفاعی در حیطه انسان مطالعه می کنیم در می یابیم که تفکر انسان همیشه منطقی ، مبتنی بر واقعیت ، عینی و هدفمند نیست . مکانیزم های دفاعی که وظیفه حفاظت در برابر اضطراب را بر عهده دارند ، تحت تاثیر سیستم های مختلف رفتاری ممکن است کارکرد بهنجار یا نابهنجار داشته باشد.

در سالهای اخیر مطالعاتی با هدف بررسی اثرات احتمالی مذهب بر سلامت روان انجام شده اند که نشان می دهند داشتن مذهب با سوء مصرف مواد مخدر و الکل ، جرم در جوانان و بزرگسالان رابطه معکوس دارد.

مکانیزم های دفاعی انواع مختلفی دارند و برای حفظ تمامیت شخصیت، ارضای نیازمندی ها، ایجاد سازش بین تمایلات ناسازگار و مخالف و کاهش فشار و اضطراب حاصل از محرک های ناپسند به کار می روند. هر انسانی به ناچار باید به مکانیزم های دفاعی متوسل شود تا حرمت خود را حفظ کند.

یافته ها و نتایج

در این پژوهش ۷ مکانیزم دفاعی با آیات قرآن تطبیق داده شد که عبارت اند از : دو نیم سازی، انکار، تحریف ، آرمانی سازی، خیالیابی ، دلیل تراشی و عقلانی سازی. برای نمونه، به ذکر دو مکانیزم دفاعی اکتفا می کنیم:

آرمانی سازی:

آنا ربکم الا علی (آیه ۲۴ سوره نازعات): (فرعون) صاحب اختیار و مسلط بر همه چیز .

عبدالطاغوت(آیه ۶۰ سوره مائده) : عده ای طاغوت را بنده وار تبعیت می کنند.

این آیات اشاره به آرمانی سازی دارد یعنی افراد خود و یا دیگران را آرمانی سازی می کنند و از آنها بت می سازند. ۲ نوع بت وجود دارد بت انسانی و بت جماد.

بت جماد: احساس بت پرستان این است که بت، نفع و ضرر می رساند. درحالیکه قرآن ، نفع و ضرر است. به عبارت دیگر: لم تعبدون مالا یضركم و لا ینفعمکم.

بت انسانی: در واقع منظور از بت انسانی افرادی هستند که انسان را به طغیان در برابر خدا دعوت می کنند. بت انسانی مانند نمرود، فرعون، شیطان و ... در آیاتی از قرآن کریم به بت انسانی اشاره شده است که عبارت اند از: فرعون: انا ربکم الاعلی (آیه ۲۴ سوره نازعات): و گفت من پروردگار شما هستم .

و استخف قومه ، فاطاعوه انهم کانوا قوما فاسقین (۵۴ سوره زخرف): (و با این تبلیغات دروغ و باطل) قومش را دلیل و زبون داشت تا همه مطیع فرمان وی شدند که آنها مردمی فاسق و نا بکار بودند.

عبد الطاغوت (آیه ۶۰ سوره مائده):و آن کس که بندگی طاغوت کرده.

خیالیابی:

ان الله لا یحب کل مختال فخور (۱۸القمان): به تکبر از مردم رخ بر متاب و در زمین همچون سرمستان سبک سر گام بر مدار چرا که خداوند هیچ خیالیاب متکبر و فخر فروشی را دوست نمی دارد.

درواقع انسانها نباید با خیالیابی ها به خود مغرور شوند و تکبر ورزند و نباید از خیالیابی برای ارضای امیال خود استفاده کنند

هدف نهایی نزول قرآن انسان سازی و تربیت بشر است. ازجمله مطالبی که در قرآن بیان شده مسائلی است که از رؤس علم روانشناسی به شمار می رود. یکی از امور مهم زندگی انسان چگونه اندیشیدن است چراکه نحوه تفکر هر فرد به طور مستقیم بر احساسات و عملکردهای او تاثیر می گذارد و بدین ترتیب شخصیت انسان را تحت الشعاع خود قرار می دهد. به عبارت دیگر از مکانیزم های دفاعی استفاده می کنند. مذهب به عنوان مجموعه ای از اعتقادات ، باایدها و نیایدها و نیز ارزش های اختصاصی و تعمیم یافته ، از موثرترین تکیه گاه های روانی به شمار می رود و قادر است معنای زندگی را در لحظه های عمر فراهم کند و در شرایط خاص نیز با فراهم سازی تکیه گاه های تبیینی ، فرد را از تعلیق و بی معنایی نجات دهد. و از مولفه هایی که گاهها مستقیم با نگرش مذهبی ارتباط تنگاتنگ دارد می توان به مسئله * معنا و مفهوم* در زندگی انسان ها اشاره کرد.

بحث و نتیجه گیری

مطالب ذکر شده در این تحقیق ، مجموعه ای از شیوه ها ، آموزه ها و راهکار هایی بود که قرآن کریم و دین مبین اسلام برای اهدافی بسیار والا و ازجمله راهکارهای مهم در تفهیم هرچه بهتر آیات و تعمیم آن در سایر فرایندها به آن پرداخته شده و همچنین بر سلامت بهداشت جسم و روان و عمل به آنها به همراه داشتن یک زندگی مبتنی بر هدف و معنا ، این سلامتی دو وجهی (جسمانی و روانی) را تضمین خواهد کرد. امید است دانشجویان و علاقه مندان در این زمینه به آموزه های قرآن ، این منبع و گنجینه ارزشمند در تطبیق علوم استفاده نمایند .

روش

این پژوهش با تطبیق دادن مکانیزم های دفاعی و آیات قرآن (بررسی مطابقت) انجام شده است. از نگاه قرآن کریم، رفتار انسان یکی از مهم ترین ابعاد تحلیلی اوست. در بیشتر موارد هنگامی که در قرآن بحث از انسان می شود محور آن ارائه یک تحلیل از چگونگی ، ماهیت و عوامل موثر (مکانیزم های دفاعی) بر رفتار انسان است. هنگامیکه قرآن کریم به تحلیل رفتار انسان می پردازد ، نگاهی نظام مند (سیستمی) به ابعاد مختلف رفتار انسان دارد.

از آنجایی که در این پژوهش تحلیل کمی با محدودیت هایی همراه بود از تحلیل محتوای کیفی استفاده شد. تحلیل محتوای کیفی را می توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده های مبتنی از طریق فرایندهای طبقه بندی، نظام مندی، کد بندی و تم سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده دانست. همچنین یکی از ویژگی های کیفی، نظریه پردازی به جای آزمون نظریه است. تحلیل محتوای کیفی به محققان اجازه می دهد اصالت و حقیقت داده ها را به گونه ذهنی ، ولی با روش علمی تفسیر کنند. تحلیل محتوای کیفی به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متون می رود و تم ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند به صورت محتوای آشکار می آزماید.

منابع

روانشناسی در قرآن کریم، امان الله خلجی موحد؛ مرکز نشر علوم و معارف قرآن کریم، ۱۳۸۳.
اتکینسون،رینال و همکاران ؛ زمینه روانشناسی، رفیعی و همکاران، تهران، نشر ارجمند، ۱۳۸۴، چاپ پنجم، ج ۲ ، ص ۱۴۶ .
گلزاری،م.(۱۳۷۹)،ساخت مقیاس سنجش ویژگی های افراد مذهبی و رابطه این خصوصیات با بهداشت روان، پایان نامه دکتری،گروه روانشناسی،دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، دانشگاه علامه طباطبایی.
نصری،عبدالله،(۱۳۷۶)،سیمیای انسان کامل از دیدگاه مکاتب، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

